

Oi nukan synnytyslaitos suuri,
meill' nukkepula julma on juuri;
ei marttanukkea ainoatakaan.
Siks esitän nyt pyyntöni vakaan,
ett'ette jättäis meit' ihan ilman,
vaan edes jonkun Adin, Martan tai Hilman
tai mitä muuta vain valmistuu,
jolla ois silmät, nenä ja suu
lähtemään toimittaisitte meille,
niin kiitollisna oltais me teille”

V.1942, suurimman nukkepulan aikaan, hämeenlinnalaisen Rytösen lelukaupan omaperäinen tilaus erottui edukseen muista

Nukketeollisuuden hyvän maineen myötä tilaukset kasvoivat ja posliinipäiden saanti Saksasta vaikeutui. Leikkikaluliikkeen omistaja, maalarimestari **Henrik Emil Nurmi**, kekseliäs kun oli, kehitti kipsi-paperimassaseoksen, joka suuresti muistutti posliinia ulkonäöltään. Näin nukkejen pääongelma oli ratkaistu. Martat varmistivat vielä päiden saatavuuden hankkimalla niihin yksinoikeuden 1910-luvun loppupuolella. Nämä edulliset nukkepäädet olivatkin sitten nukkeketeollisuuden kivijalka aina vuoteen 1974 saakka. Eli päästään marttanukke tunnetaan!

Marttanukkeja oli alusta alkaen hyvin monenlaisia, koska tekijät itse ideoivat erilaisia malleja. Shirley Temple valloitti valkokankaalla 1930-luvun lopulla, ja hänen innoittamana syntyi hieno neitinukke,

bebe. Siitä tuli yksi nukkeketeollisuuden kaikkien aikojen myyntimestys. Liikkuvine silmineen, hienoine vaatteineen ja mohair-langasta tehtyine hiuksineen *bebe* oli todellinen joka tytön unelmanukke.

Pula-aika 1940-luvun alkupuolella iski rajusti myös nukkekentekijöihin. Raaka-aineita ei kertakaikkiaan saanut mistään. Kansanhuoltoministeriö eväsi nukkeketeollisuuden ostoluvat, sillä maallamme oli tärkeämpiäkin asioita mietittävänä. Kekseliäät martat valmistivat nukkeja paperi-

kankaasta ja värjäisivät vaatteita varten valkoista lakanakangasta. Myös hienohelma *bebe* sai tyytyä kangastilkuista tehtyihin hamosiin. Silmät ”*pula-ajan bebe*” sai maalarimestari Henrik Nurmen kehittämästä massasta.

Nukkejen vaatteiden tekeminen oli alusta alkaen hyvin organisoitua. Vaatteet leikattiin nukkelassa ja martat ompelivat ne kotonaan. Vaativimmat työt annettiin taitavimpien tekijöiden käsiin. Tehtävää kyllä riitti: oli vartalon-tekkoa, alus- ja päällysvaatteiden valmistusta sekä kenkien ompelua. Joku erikoistui jopa valmistamaan peruukkeja mohair-langasta ja kiertämään niihin korkkeruuveja. Alkuvuosikymmeninä osa nukkejen vaatekankaistakin ommeltiin kotona, mutta myöhemmin ostettiin teollisia kankaita Wetterhoffilta.

Nukkejen valmistus oli siis hyvissä käsissä, mutta niin myös markkinointi ja myynti. Nukkeja sai ostaa toreilta ja suurimpien kaupunkien syysmarkkinoilta. Niitä myytiin jouluna myös Turun puutorilla. Nuket olivat näyttävästi esillä erilaisissa näyttelyissä ulkomaita myöten. Oma osansa nukkejen Suomen valtauksessa oli rouva **Martta Lehtovaaralla**, miehisen uran valinneella kauppatarkastajalla. Hän esitteli nukkeja messuilla ja myi niitä kauppoihin uskomattomat 45 vuotta, vuodesta 1912 alkaen. Emäntälehdessä ja Kotilieden kautta nukkeja myytiin runsaasti myös postimyynnin kautta, ja ulkomaisen viennin ansiosta moni marttanukke löysi kodin Norjasta tai Ruotsista.

Marttanuket saivat myös palkintoja; Suomen Messuilla II palkinnon ja kunniakirjan sekä vuonna 1935 kultamitalin.

Vuosikymmenten aikana Turun Martta-Nukketeollisuus valmisti valtavan määrän erilaisia nukkeja. Malleja oli pitkälti toista sataa, vaikkakin osalla malleista oli sama päämalli. Hienohelma *beben* lisäksi suosikkinukkeja olivat oikean vauvan kokoiset ja nauravaiset *Pipsa-nuket*. Ne olivat marttanukeista yleisimpiä ja monen pikkutyön lempileluja.

Turun Martta-Nukketeollisuuden kasvu muutaman naisen yrityksestä parhaimmillaan pitkälti toista sataa naisesta työllistäväksi toiminnaksi, on aikansa huikea menestystarina. Tuskinpa Aurora Jansson

ystävineen 1900-luvun alussa osasi edes unelmoida moisesta menestyksestä.

Lähes seitsemän vuosikymmentä toiminut Martta-Nukketeollisuus myytiin yksityishenkilölle helmikuussa 1974. Ulkomainen halpatuotanto aiheutti sen, ettei edellytyksiä kannattavalle nukkevalmistukselle tulevaisuudessa enää ollut. Tämän päivän nukkekukurssit, nukkeharrastajat ja nukkenkeräilijät sekä taitavat entisöijät pitävät kuitenkin huolen siitä, että marttanukke säilyttää oman erityisen paikkansa suomalaisen lelun historiassa

*O*li vuosi 1908. Suomalainen marttajärjestö oli perustettu muutamaa vuotta aikaisemmin. Turussa marttayhdistyksen jäsenen halusivat järjestää naisille ansiotyötä tuovaa toimintaa, sillä halu oman rahan ansaitsemiseen oli kova. Erilaisia toimintamuotoja ehdotettiin, pohdittiin ja hylättiin, kunnes joku keksijatuksen nukkejen valmistuksesta. Innokkaan ja toimeliaan martan, lehtorinrouva Aurora Janssonin, johdolla Turun Martta-Nukketeollisuus aloitti toimintansa.

Nukkejen valmistus järjestettiin siten, että naiset tekivät nukkejen osat kotona ja nuket puettiin ja viimeisteltiin myyntiä varten nukkelassa. Martat olivat laadusta hyvin tarkkoja ja esimerkiksi vatteiden tekijät saivat palkkansa vasta, kun työ oli hyväksytty.

Marttanukkeen tarina

Marttanukkejen teossa käytettiin vuosikymmenten varrella suuri määrä erilaisia materiaaleja. Kekseliäisyyttä tarvittiin varsinkin pula-aikana, kun kaikesta oli puutetta. Posliiniset nukkepääät tuotiin aluksi Saksasta. Nukkejen vartalot olivat puuvillaa tai pellavakangasta ja niissä oli täyteenä sahajauhoa. Hiukset valmistettiin pellavasta ja myöhemmin köysitehtaalta saadusta manillasta.